

Efterdyning

– kvinnors situation i Sri Lanka efter tsunamin

Sri Lanka, februari 2005.

POLISCHEFEN I BATTICALOA, R.M. Harischandra Bandara, lutar sin överkropp över skrivbordet och ser på oss. Kroppstyngden får skrivbordsstolen att knirra. För en kort stund är det bara fläkten i taket som stör tystnaden i det ljusa rummet med sitt vispande ljud.

– Kvinnavåld? Nej, vi har inte fått så mycket rapporter om det. Vi har haft en del fall av fylla i lägren, men då har vi tagit in dem och gett dem en varning. Några våldtäkter har inte förekommit.

– Hur förebygger ni våld mot kvinnor?

– Vi åker ut och utbildar lägercheferna och personalen i lägren. Och det finns vakter dygnet runt.

Men polischef Bandaras sanning är inte allas sanning. När vi pratar med organisationer, hjälparbetare och drabbade blir bilden en annan: att kvinnornas största problem i dag är männens supande. Män som förlorat sina hem, sina jobb, delar av sin familj. De dricker upp de pengar de fått i kompensation av staten. De säljer tvålar, kastruller och annan hjälp de fått för att få pengar till sprit.

Och i de fotspåren finns förstås våldet mot kvinnor, vare sig det är dokumenterat eller ej.

Enligt UNFPA, FN:s befolkningsfond (se separat artikel), kom rapporter om våld och våldtäkter tidigt. Men i det kaos som rådde i början var det svårt att få myndigheterna att ta dessa vittnesskildringar på allvar eftersom de inte var officiellt dokumenterade. Och än i dag märks svårigheterna att få uppgifter, rykten och uttalanden bekräftade. Det finns ingen officiell statistik över våld, över kvinnors situation. Det finns inte ens bekräftade siffror över antalet döda.

På UNICEF berättar man om ett rykte att soldater utnyttjat unga kvinnor i flyktinglägren. Mot löfte om att hjälpa dem hitta sina familjer har de tagit betalt med sex.

– Rädda barnen har gått ut med en skrivelse om detta till regeringen, men såvitt jag vet har de inte fått något svar ännu, säger Bo Viktor Nylund som är chef för Child Protection Service.

När vi kontaktar Gregg Duly, chef för engelska Rädda barnen i Sri Lanka, vill han varken bekräfta skrivelsen eller ryktena.

Batticaloa är en stad på Sri Lankas östkust, en av de regioner i landet som drabbats hårt av tsunamin. I staden finns sju flyktingläger inhysta i skolor som huserar cirka 6 000 hemlösa människor. Där har de bott sedan den 27 december. Inom kort ska de flyttas till mer temporära tältläger utanför stan, läger som blir dessa människors nya hem. Det har talats om att de ska bo där i sex månader, kanske ett år. Men ingen vet. Regeringen har lovat att bygga nya hus, men ingen vet.

Från officiellt håll sägs att 250 000 hus sköljdes bort i Sri Lanka, men lokala organisationer och biståndsarbetare säger att det är många fler. Hus som aldrig varit registrerade – skjul, hyddor; de fattigaste människornas hem – ingår inte i de siffrorna. Man tror att det kan finnas så många som tre miljoner hemlösa i Sri Lanka i dag. Den totala befolkningmängden är 19,5 miljoner. Den 1 februari fanns det 315 flyktingläger.

ATPUTHAMALAR ÄR GRAVID I ÅTTONDE månaden. Hon bor i ett läger inhyst i en skola i centrala Batticaloa. Här bor 1 060 personer, de sover på bastmattor på stengolv i stora skolsalar. De har inmutat små hörn på kanske två gånger tre meter i skolsalarna där de bor familjevis. På dessa ytor finns allt de äger.

Överallt finns människor. De ligger och sover i dunkla hörn, kvinnor går omkring med små barn på armarna, män med tomma blickar står lutade mot stenväggen som om de inte vet vart de ska ta vägen.

Det är dammigt och smutsigt, det luktar kvavt och instängt som det luktar om gamla kläder. Det är hett, 35 grader i skuggan. Bredvid oss går en man med tuber på ryggen och skyddsmask för ansiktet och duschar golvet med desinfektionsmedel. Vi pratar med Atputhamalar via tolk.

- Hur sköter du din hygien?
- Det är okej. Jag klarar mig. Jag får hygienartiklar.
- Var ska du föda?
- På General Hospital här i stan. De har en förlossningsavdelning.
- Är du ensam här?
- Nej, jag har min familj, jag har tre barn sedan tidigare.
- Var var ni när vågen kom?
- Uppe på taket till vårt hus.

Atputhamalar berättar att det finns 19 gravida kvinnor i lägret. Hittills har ingen fött ännu.

- Vad händer efter förlossningen?
- Vi ska flyttas till ett tältläger där vi ska vara med bebisen. Jag vet inte hur det blir sen, vårt hus är borta.

NÅGRA TIMMARS BILRESA SÖDER om Batticaloa ligger Ampara, en region som drabbats än hårdare. Av de dryga 44 000 som dött av flodvågen kom cirka 12 000 härifrån. När man reser längs kusten tror man att man befinner sig i en filmkuliss. Allt är borta, husen ligger i högar av murbruk, tegelsten och bråte. Där det finns palmer ligger hundratals ruttnade kokosnötter under och omkring dem. Det är som om dessa byar och städer bombats. 90 procent av Sri Lankas kustlinje är drabbad, mer eller mindre.

Här och där har desperata människor rest tält på sina gamla husgrunder för att bevaka sin mark, för att markera att de bor, eller har bott, här. Och alla hoppas de att regeringstjänstemännen som så länge lovat att de ska komma, ska komma just hit och se deras tält, se var deras hus stod och vad det blivit av det.

Det här är människor som de allra flesta levt ett gott liv. De har haft egna hus det tagit många år att bygga, männen har haft jobb, många som fiskare. De har haft TV och barnen har varje morgon satt på sig skoluniformen och gått till skolan. Nu har de ingenting. I bästa fall har de bara förlorat jobb och hus, men många tusen har förlorat fruar, män, barn, släkt.

Utanför byn Tirrukkovil ligger flera stora tältläger sida vid sida. I ett av dessa bor det i dag 1 244 människor, hälften av dem är barn under 12 år. Livet fortsätter här, de flesta män som har ett jobb att gå till gör det. Ingen behöver svälta. Kvinnorna tilldelas basmatvaror och lagar sin egen mat över öppen eld vid tälten. I byn, en promenad på några kilometer, kan de handla kryddor, grönsaker och frukt. Gravida kvinnor får extra näringstillskott. Alla har kläder, det finns gott om dricksvatten. Men det är familjer i kris, människor drabbade av posttraumatisk stress, kvinnor, män och barn som sedan den 26 december har upplevt helvetet på jorden. Kantat av död, förstörelse; ett samhälle under kollaps.

I ett av dessa tält bor en familj med tre barn. Mannen är polis, men sedan de flyttat hit har han inte gått till jobbet. Han får inte för sin fru. Hon törs inte bli lämnad ensam med barnen i lägret. Och då finns det ändå polis och militär som vaktar, och på ytan verkar det vara ett av de bättre organiserade och välskötta lägren.

Några tält längre bort träffar vi en annan kvinna. Hennes problem är ett annat.

- Det är så ont om vatten att tvätta sig med, säger hon och grimaserar. Duschkabiner och toaletter görs inte rent ordentligt och det börjar lukta. Vi går ner till floden och tvättar oss i stället, men jag får klåda av det vattnet.

Två gånger i veckan kommer ett indiskt läkarteam hit och har mottagning. Köerna ringlar långa, mest kvinnor och barn, och oftast rör det sig om infektioner eller influensasyntom. Det delas ut febernedsättande och vitaminer i mängder. Men läkaren ser ett annat problem: de som inte ställer sig i kön. Männen.

– Många män har stressrelaterade problem. De dricker, och det kommer till och med hit folk om kvällarna och säljer sprit till dem. Att folk ska tjäna pengar på spritförsäljning här är bedrövtligt.

Chef för lägret som drivs av People's church är Pastor Neroshan Perera. Han lämnade sin familj och sitt jobb som präst i Colombo för att arbeta här. Vi sitter på en enkelt ihopsnickrad träbänk utanför personalens mattält och han bjuder oss på en kopp starkt, sött te. Han vet att många män dricker även här, men säger:

– Hittills har det inte varit något stort problem, inte när det gäller våld och misshandel. Vi har tuffa regler och samarbetar med armén så det har fungerat ganska bra.

– Finns det hygienartiklar till kvinnor?

– Ja, vi har ett förråd med bindor, tamponger med mera. Men vi kan inte bara dela ut dem hur som helst, då skulle männen sälja hälften för att få pengar till sprit. Det måste regleras, men det räcker att kvinnor kommer till oss och ber om det så får de så mycket de behöver.

– Finns det preventivmedel i lägret?

– Nej, inte just nu. Det är svårt, det är inget människorna här pratar om. En del kvinnor vägrar till och med att låta sig undersökas av manliga läkare. De är väldigt konservativa och vi måste vara försiktiga. Om vi pressar dem för hårt kan de slå bakut och försena hela arbetet.

– Vi har i flera veckors tid försökt få hit ett kvinnligt, tamilskt läkarteam. Förhoppningsvis löser det sig inom den närmaste framtiden. De skulle, i samtal en och en med människorna här, kunna ge förslag på preventivmedel och distribuera dem.

– Behövs preventivmedel?

– Ja, absolut. Men det är viktigt att sköta det rätt så att de faktiskt används.

– Hur ser du på framtiden?

– Regeringen har sagt att de ska bygga upp alla förstörda samhällen, men det är ett stort arbete och det kommer att ta tid. Det behövs också god planering och prioritering av vilka områden det är mest bråttom med. Så vi måste ha tålamod att vänta. Det blir en tuff väntan, men vi har inget val.

Andreas Stickler

UNFPA: Kvinnor diskrimineras när landet byggs upp

Sedan 30 år tillbaka finns FN:s befolkningsfond UNFPA på plats i Sri Lanka, de har arbetat mycket med kvinnors situation i de områden av landet som är drabbade av konflikten mellan regeringen och gerillan, de tamilska tigrarna. Konflikten har pågått i 20 år och drabbat befolkningen hårt. Sedan två år tillbaka råder vapenstillestånd.

Lubna Baqi är UNFPA:s representant. Hon säger att kvinnor och barn i Sri Lanka generellt haft det ganska bra jämfört med andra u-länder. Till exempel har barndödligheten varit betydligt lägre här än i övriga Asien. Det har funnits en hyfsat väl fungerande infrastruktur. Men nu är situationen en annan. Nu finns nya arbetsuppgifter.

Så här säger Lubna Baqi angående...

- *Kvinnliga hygienartiklar*

– I början fick vi mycket rapporter från lägren om att det saknades hygienartiklar för kvinnor. Många kvinnor led av detta, det är en fråga om värdighet. Så i början prioriterade vi hygien, det var viktigt att få ut inte bara medicin utan även bindor, tvål, underkläder med mera.

- *Preventivmedel*

- Användandet av preventivmedel har varit relativt högt, spiral och hormonsprutor är vanligast. Men 23 procent av alla som använder "preventivmedel" kör med avbrutet samlag eller säkra perioder. Ett annat problem är att kondomer inte är allmänt accepterat, de står för bara tre procent av alla preventivmedel. Kondomer förknippas med ett promiskuöst leverne och är exempelvis inte accepterade som skydd för gifta. Sri Lanka är ett väldigt konservativt land och trycker man på för hårt slår det fel. Men på senare år har vi lyckas få armén att använda kondomer vilket är ett stort steg.

- Det är viktigt att få ut preventivmedel i lägren. Men för att lyckas med det kan vi inte bara skeppa ut lådor med preventivmedel och slänga åt dem. Det måste ske mera riktat och vi måste jobba med upplysning.

- *Könssjukdomar*

- HIV-siffran har hittills varit väldigt låg. Om tsunamin får följder av ökade HIV-fall vet vi inte än, men vi vet att om man sätter en massa folk i läger tillsammans så ökar den sexuella aktiviteten vilket är lika med en ökad riskfaktor för könssjukdomar.

- *Aborter*

- Abort är olagligt i Sri Lanka. Samtidigt visade en studie som gjordes för fem år sedan att en tredjedel av alla graviditeter slutar med abort. Det är en hög siffra och det finns risk att den siffran ökar ytterligare nu. Vi har redan fått rapporter om aborter i lägren, och dessa är sådana där komplikationer tillstött och kvinnan hamnat på sjukhus.

- *Våld mot kvinnor efter flodvågen*

- Rapporter om våld och våldtäkter kom tidigt. Vi lyckades efter en tid få i gång samtal mellan oss, regeringen och kvinnor som arbetat ute i lägren och som kunde presentera fakta. Det var viktiga samtal, det var ett sätt att få slut på alla rykten samtidigt som de problem som ändå fanns kom upp till ytan.

- Det är viktigt att alla fall anmäls. Det är viktigt att kvinnorna får vård. Därför utbildar vi kvinnliga arbetare i lägren att kunna dokumentera övergreppen på ett korrekt sätt så att det finns statistik.

- *Risken för diskriminering av kvinnor i hjälparbetet*

- Vi har hört många historier om hur kvinnor kommit i kläm. Generellt är det alltid männen som för kvinnornas talan och ofta blir deras behov inte synliggjorda. Även de som ger hjälp är oftast män. Därför måste vi få med kvinnorna i beslutsordningen i lägren. Men i en krissituation som denna är det svårt att tänka i nya banor.

- Det var kaotiskt de första veckorna. Så många organisationer flögs in, så mycket hjälp kom men det rådde förvirring om vem som gjorde vad och var. Hjälpen var positiv men organisationen var väldigt dålig. Det har blivit mycket bättre.

Andreas Stickler